

Jørn Nielsen og Søren Hertz, 2000

Familieterapeuter ved indgangen til det nye årtusinde – refleksioner efter den 12. internationale familieterapikongres i Oslo 2000.

Fokus på Familien 4:229-36, Oslo: Universitetsforlaget.

Familieterapeuter ved indgangen til det nye årtusinde -refleksioner efter den 12. Internationale Familieterapikongres i Oslo, 2000

Af

**Jørn Nielsen, klinisk psykolog, ph.d. og
Søren Hertz, børne- og ungdomspsykiater**

Summary: Jørn Nielsen and Søren Hertz. Family Therapists entering the new millennium – reflections on the 12. IFTA International Family Therapy World Congress in Oslo, 2000.

The 12. IFTA International Family Therapy World Congress underlined that traditional family therapy is in a significant process of integrating on the one hand social and political aspects and on the other personal and existential issues. This process brings implications for clinical work with co-creational dialogues, an enlarged focus for interventions beyond the boundaries of the family and increased attention to marginalised and suppressed voices in society. The article discusses this process, and the challenging implications for teaching and training of new as well as experienced family therapists are highlighted. It is argued that focus on the therapists personal style and integration of own personal and professional narratives will be of future importance for the field.

Familieterapeuter på tærsklen til det nye årtusinde

Internationale kongresser har karakter af at bidrage til og give perspektiv for feltet. Det er denne artikels ærinde at vise, hvorledes det familieterapeutiske felt aktuelt er i gang med og fortsat står overfor en faglig udfordring om at integrere det traditionelle familieterapeutiske arbejde med på den ene side sociale og politiske forhold og på den anden side personlige og eksistentielle forhold.

Temaet for den 12. Internationale familieterapikongres var *reconciliation* - forsoning. Undertitlen var *New voices for a new era*. Temaet var skabt af Den Norske Familieterapiforening (NFFT), som i det hele taget fortjener mange roser for arrangementet. De faglige indlæg på kongressen bidrog til at bryde terapiens begrænsning fra kun at være noget, der finder sted i et samtalerum. Terapien blev forbundet med de sociale, politiske og ideologiske forhold i omverdenen samtidig med, at opmærksomheden på terapeutens egen historie og værdisystemer blev vægtet. Som det vil fremgå i det følgende, har disse perspektiver og fokusområder stor betydning for familieterapiens placering i samfundet, for den teoretiske og metodiske udvikling af familieterapien og dermed konsekvenser for forskning og uddannelse af familieterapeuter.

Den store bredde i programmet på kongressen viste samtidig, at der er sket en udvikling og en mangfoldighed indenfor feltet, som sammen med et højt fagligt niveau antyder familieterapiens forankring. Temaer som kulturelle og religiøse konflikter, overgreb, vold og afhængighed,

Jørn Nielsen og Søren Hertz, 2000

Familieterapeuter ved indgangen til det nye årtusinde – refleksioner efter den 12. internationale familierapikongres i Oslo 2000.

Fokus på Familien 4:229-36, Oslo: Universitetsforlaget.

multisystemisk terapi, barnets stemme, arbejde med ældre dukkede op blandt mange andre. Konteksten gik fra terapi over supervision og træning til arbejde med større systemer.

Forsoning som ramme for ny udvikling på feltet

Allerede det første plenum på kongressen viste, at fokus på begrebet forsoning kunne bringe nyt ind i feltet. Forsoning med egen historie og det at arbejde med forsoning på det sociale og samfundsmæssige plan blev integreret med hinanden. Spørgsmålet om sikkerhed blev fremhævet som et tema for klienterne såvel som for terapeuten. Den sædvanlige adskillelse mellem klienterne og terapeuterne blev periodevist erstattet af en optagethed af, hvordan vi kan skabe sikkerhed og udvikling for begge parter, hvordan undertrykte og marginaliserede stemmer høres og hvilke betingelser, der skal til for at skabe nye narrativer.

Forsoning som begreb indeholder mange implikationer. Baggrunden for ønsket om forsoning er konflikt, situationer præget af lidelse og smerter, undertrykkelse, magtudøvelse og ikke tilfredsstillende livsformer. Ønsket om forsoning antyder, at der findes andre sider end de undertrykkende, nemlig ønsket om noget anderledes og forskelligt: et liv præget af værdighed, respekt og sameksistens. Et af kongressens centrale budskaber var, at systemisk forståelse kan anvendes til at synliggøre disse forskelle. En forståelse, der kan anvendes i skabelsen af et felt, hvor der kan etableres nye dialoger med anderledes forståelser af sig selv og andre.

Et centralt budskab fra en af kongressens markante skikkelser (Mmatshilo Motsei, Sydafrika) var, at *"Voldtægt (og andre former for undertrykkelse, vores indskud) bør ikke accepteres, men det er en del af dagligdagen. Derfor må vi fokusere – ikke på skyld – men på, hvordan vi kommer videre"*. Citatet understreger erkendelsen af den samfundsmæssige undertrykkelse, den nødvendige stillingtagen og perspektivet om etablering af processer, der fører til muligheder for udvikling, forsoning og sameksistens.

Påpegningen af de sociale, politiske og personlige forholds nødvendige integration i arbejdet medfører i sig selv en kritisk opmærksomhed på selve begrebet familierapi. Begrebet indikerer, at familien udgør det primære fokus for forandring. Fra slutningen af 1990-erne har der været en øget interesse for at se på familierapiens relation til det samfund, den selv er en del af og dermed den samfundsmæssige kontekst, som den befinder sig i. Dette medfører, at familierapien nødvendigvis må forholde sig reflekteret og kritisk til de samfundsmæssige betingelser, der eksisterer for såvel klienter, offentlige systemer, terapeuter og terapien generelt. Den samfundsmæssige orientering medfører, at familierapibegrebet let bliver for snævert, idet interventioner overfor andre forhold i den samlede kontekst, herunder de offentlige systemer og familiens relation til disse, træder tydeligere i fokus. Arbejdet med større systemer og tænkningen forbundet hermed bliver sammen med opmærksomheden på den personlige tilgang centrale områder for familierapien, der således aktuelt forstås i en mere udvidet betydning end tidligere.

Familieterapi i en udvidet samfundsmæssig forståelse

Konteksten for udøvelsen af terapi er, at den udøves under samfundsmæssige betingelser, der ofte er præget af sociale og politiske problemstillinger og konflikter. I lande som Sydafrika, Irland og Ex-Jugoslavien er faren håndgribelig, men også i vesteuropæiske og såkaldt demokratiske stater er der ofte

Jørn Nielsen og Søren Hertz, 2000

Familieterapeuter ved indgangen til det nye årtusinde – refleksioner efter den 12. internationale familierapikongres i Oslo 2000.

Fokus på Familien 4:229-36, Oslo: Universitetsforlaget.

tale om konflikter og politiske spændinger i omgivelserne til de familier og hjælpesystemer, der er kendetegnet ved sociale problemstillinger. En stor part af de mennesker, som opsøger hjælp i form af terapi befinder sig i en social kontekst præget af konflikt, social nød og afmagt. En del er truet på basale eksistensvilkår, og forhold som vold, trusler, overgreb, fattigdom, arbejdsløshed og krænkelse af menneskerettighederne er med til at karakterisere livssituationen. Familieterapien finder således sted i et felt, hvor økonomiske, politiske og ideologiske forhold har afgørende betydning for terapien, den sociale indsats og for klienternes liv.

For terapeuter åbenbares her et klassisk dilemma:

- Risikerer man at medvirke til at gøre klienterne ”lykkelige i deres fattigdom” (Udtrykket stammer fra Just Therapy Group, New Zealand)?

- Eller kan terapien medvirke til at skabe en forbindelse mellem det terapeutiske rum og det omgivende samfund - og dermed skabe muligheder for påvirkning af eksisterende levevilkår ?

Begynder terapien at forholde sig kritisk til den samfundsmæssige virkelighed og solidarisk med klienter i en undertrykt position bevirker det, at en traditionel opfattelse af begrebet neutralitet må forlades til fordel for en mere aktiv stillingtagen, der medvirker til at fokusere på og arbejde for udvikling af forståelsesformer og handlestrategier, der sigter mod en forbedring af klienternes levevilkår og rettigheder.

Spørgsmålet om de involverede parter sikkerhed er ligeledes centralt. Oplevelsen af at være truet enten på det fysiske, psykologiske eller politiske plan modvirker mulighederne for forsoning. Det er åbenbart, at fredsprocesser og udviklende dialoger har vanskelige – for ikke at sige umulige – kår, når en eller flere parter føler sig truet på liv eller eksistensvilkår. Dette gælder både for klienter og for professionelle. For at kunne begynde at lære andres historier at kende, for at kunne begynde at se på sammenhænge ud fra andres synspunkt og for at kunne påbegynde etablering af nye relationer og erfaringer er det afgørende, at man føler sig sikker. Undersøgelsen af mulighederne for at etablere en basal sikkerhed for deltagerne synes at være en afgørende forudsætning for processens udfald og synes at være et vigtigt fokuspunkt – også i terapeutisk arbejde.

Der rejser sig forskellige spørgsmål ud fra ovenstående billede:

- Kan terapeuter lære af de processer, der udspiller sig i form af konfliktløsning, etablering af fredsprocesser og konflikternes indflydelse på de mennesker, der søger hjælp?
- Kan terapien og terapeuter lære af de filosofiske, politiske, religiøse og personlige spørgsmål, der er knyttet til begrebet konflikt: forsoning, tilgivelse, nyetablering af måder at sameksistere på etc.?
- Kan terapeuter bidrage med viden og erfaringer fra klinisk praksis til den samfundsmæssige virkelighed, den eksisterer i?
- Hvordan etableres en sikkerhed, som åbner for nye dialoger?

Social og samfundsmæssig intervention

Jørn Nielsen og Søren Hertz, 2000

Familieterapeuter ved indgangen til det nye årtusinde – refleksioner efter den 12. internationale familieterapikongres i Oslo 2000.

Fokus på Familien 4:229-36, Oslo: Universitetsforlaget.

Forståelsen af det politiske niveaus betydning medfører, at terapeuter må forstå og udvikle sin position i forhold til og i samarbejde med andre interventionsformer. Således introducerede kongressen en model for sociale og samfundsmæssige interventioner (Community empowerment model) som en ramme for arbejdet med klienter og deres sociale omgivelser (Mmatshilo Motsei, Sydafrika). Modellen arbejder med intervention på flere forskellige niveauer udført af samme institution. Niveauerne, der skal ses som koncentriske cirkler, er:

Det individuelle niveau: arbejdet med og kontakten til den enkelte person

Familienetværks niveauet: arbejdet med børnegrupper, ungegrupper, ældregrupper, køn (mænd/kvinder) og andre former for ressourceudviklende familiære netværk, der udvider familiebegrebet til at omfatte andre former end den traditionelle kernefamilie.

Det samfundsmæssige niveau: indsatsen overfor uddannelsessystemet, kirke og religion, idræt og fritidsorganisationer, arbejdspladser, politiske organer, politi- og retsvæsen, sundhedssystemet og det sociale system.

En interventionsform som denne integrerer socialt arbejde, netværksarbejde, miljøterapi, politisk arbejde, individuel- og familierapi, professionelt arbejde, inddragelse af private netværk, og forebyggende arbejde og medvirker således i høj grad til at nedbryde traditionelle skel mellem forskellige interventionsformer og mellem forskellige instanser. Princippet i denne brede vifte af interventionsmuligheder er at integrere det terapeutiske arbejde med en indsats overfor det sociale system og med inddragelse af de kontekstuelle sammenhænge, der har betydning for individet og for familien. Tilgangen i arbejdet finder sted både ved hjælp af offentlige midler og ved frivillig indsats, og metodisk fokuseres på kontakt, dialog og udvikling af ressourcer, eller som det blev udtrykt: ”Vi fokuserer på den mindste smule lys, indtil det bliver som et bundt af solskin” (Mmatshilo Motsei, Sydafrika).

På kongressen blev det fremhævet, at systemisk tænkning vil kunne anvendes til at skabe nye forståelsesformer, der vil kunne bidrage til ændringer (Blandt andet ved Den irske Gruppe - I. McCarthy, A Healey og M. Kenny). Etableres der situationer, hvor de deltagende parter kan føle sig sikre, vil det være muligt at bevæge sig fra fastlåste situationer præget af angst, tavshed eller konfrontation til situationer, hvor der kan etableres nye dialoger, fortælles nye historier og indføres opmærksomhed på andres perspektiver.

Fokus på det personlige/ eksistentielle område

Der var på kongressen i Oslo fokus på det, som Elsa Jones (UK) kaldte terapeutens forskellige kilder af indflydelse (map of influences). Hun beskrev, hvordan hun i supervision/ konsultation blev optaget af at tydeliggøre de forskellige former for hhv. personlige og professionelle påvirkninger af deltagernes tilstedeværelse i det terapeutiske rum. Hun var optaget af hvorledes disse kilder af indflydelse blev aktiveret i mødet med klienter og andre – og hvorledes kilderne får indflydelse. Andre benævner den personligt-professionelle konsultation med fokus på de historier, som terapeuten bringer med sig ind i det terapeutiske rum. Bemærkelsesværdigt på kongressen var det, at mange oplægsholdere blev ganske personlige i deres præsentationer. Det personlige manifesterede sig i beretningen om egne oplevelser, baggrunde, historier, værdisæt og mestringsstrategier. Disse beretninger blev søgt beskrevet i lyset af

Jørn Nielsen og Søren Hertz, 2000

Familieterapeuter ved indgangen til det nye årtusinde – refleksioner efter den 12. internationale familierapikongres i Oslo 2000.

Fokus på Familien 4:229-36, Oslo: Universitetsforlaget.

deres betydning for det kliniske arbejde. Således blev det understreget, at terapeutens personlige værdisystem, egen sociale, kulturelle, religiøse og politiske baggrund og historie har en sammenhæng med og indflydelse på den kliniske praksis.

Præsentationerne på kongressen understregede gang på gang, at vi både som individer, borgere i et samfund og som terapeuter har brug for et sprog og en tankegang, hvor eksistentielle spørgsmål drøftes: På denne kongres lød spørgsmålene bl.a. : I hvilke tilfælde er forsoning mulig ? I hvilke situationer kan der opleves en tilstand af tilgivelse og parathed til etablering af fred, nye relationer, sameksistens og skabelse af nye historier ? Er tilgivelse ønskelig og mulig ? Hvem kan tilgive indenfor hvilke områder ? Kan vi tilgive andre ? Kan vi tilgive os selv, for ting vi tidligere har gjort ? Hvad indebærer tilgivelse ? Kan vi forsone os med tidligere historier, også når disse rummer smerte, svigt og overgreb ? Kan vi forsone os med egen tidligere historie, også når denne rummer konfliktstof, svigt og fejltagelser ?

Spørgsmålene implicerer, at der i interventionen undersøges mulighederne for og skabes grundlag for en tro på, at andre personer har en kompetence, indeholder et element af menneskelighed og at der skabes grundlag for en tro på, at andre mennesker indeholder værdi og værdier. Dette gælder også i forhold til oplevelsen af mennesker, der har medvirket i undertrykkende handlinger, således at der skelnes mellem undertrykkelsens ideologiske og handlemæssige aspekter og så de enkelte mennesker, der ud fra en bestemt kontekst har deltaget heri. Implikationerne i forhold til arbejdet med temaer som hævn, tilgivelse og forsoning er åbenbare og forudsætter et eksistentielt, evt. religiøst og filosofisk inspireret sprog integreret med det mere traditionelle kliniske sprog.

Tre forhold gør det væsentligt at fremhæve denne fokusering på terapeutens egne personlige og professionelle narrativer, hvilket samtidig illustrerer, at der åbnes for nye muligheder og refleksionstemaer indenfor familierapeutisk praksis :

1. I traditionel systemisk orienteret familierapi har der tidligere været kun ringe fokus på terapeutens egen historie, udvikling og integration heraf. Dette kan have flere historiske og teoretiske grunde, som ikke skal belyses her, men på denne baggrund er det i sig selv væsentligt at slå fast, at kongressen markerede et åbenlyst skift i forståelsen.
2. I den ovenfor omtalte fokusering på personlige forholds betydning blev der i vid udstrækning anlagt en narrativ og socialkonstruktionistisk tilgang, hvor fokus blev lagt på egen fordomme, værdisæt, erfaringer, læringsaspekter, mestringsstrategier, traditioner m.v. Sociale, politiske, religiøse og kulturelle narrativer blev fremhævet - resilience (modstandsdygtighed) og solidaritet blev nævnt. Den personligt-professionelle dialog kan dermed åbne for nye muligheder i det kliniske arbejde – et anderledes fokus end i andre retninger, hvor der tales om ubevidste og blinde pletter, etc..
3. Betydningen af det personlige element i etableringen af en relation mellem terapeut og klient blev fremhævet. Vigtigheden af at kunne indgå i en relation til klienten præget af værdighed (dignity), respekt, solidaritet og (professionel) kærlighed blev fremhævet. Hermed giver udviklingen af den systemisk orienterede familierapis opmærksomhed på de personlige forholds betydning sit bidrag til den opmærksomhed på non-specifikke faktorerers betydning for det virksomme i psykoterapi.

Jørn Nielsen og Søren Hertz, 2000

Familieterapeuter ved indgangen til det nye årtusinde – refleksioner efter den 12. internationale familierapikongres i Oslo 2000.

Fokus på Familien 4:229-36, Oslo: Universitetsforlaget.

Mange præsentationer på kongressen demonstrerede, hvorledes der kunne eksistere en parallelitet mellem terapeutens personlige oplevelse og historie, det præsenterede tema og den terapeutiske proces. Disse parallelle fænomener illustrerer i sig selv, hvorledes opmærksomheden på terapeutens personlige niveau rummer en kilde til inspiration, refleksion og intervention.

I fremtidig uddannelse, træning og supervision vil disse områder givetvis optage en større plads, end de har gjort i traditionel systemisk teori og metode.

Implikationer for klinisk praksis – foretrukne værdier

Ovenstående temaer har alle implikationer for klinisk praksis. Her skal 4 fokusområder nævnes :

- Ideen om samskabende processer får yderligere næring af opmærksomheden på de personligt-professionelle temaer for terapeuten. Vi samskaber i kraft af vore erfaringer og de historier, vi fortæller om os selv, vore foretrukne værdier – og i kraft af en opmærksomhed på vore kilder af indflydelse vil vi kunne yde en bedre kontakt i det rum, vi agerer i.
- Fokuseringen på den samfundsmæssige kontekst vil indebære, at vi formentlig i fremtiden vil blive endnu mere optaget af, at samtalen med den enkelte eller med familien kun udgør en del af en større helhed – og dermed optaget af, at helheden er mere end summen af de enkelte dele.
- En stillingtagen til fordel for de undertrykte og marginaliserede stemmer – og dermed en optagethed af at lytte til de forskelliges historier og til den kontekst, som historierne er opstået i. I en tid præget af postmodernisme og dermed ideen om, at der findes mange forståelser af en given situation, er det afgørende at se på, hvilke forståelser der bliver de foretrukne.
- En erkendelse af, at eksistentielle, filosofiske og endog i nogle tilfælde religiøse temaer for alvor skal tilføjes systemteoretiske og kybernetiske begrebsdannelser indenfor feltet. Heri ligger en udfordring m.h.p. ny integration.

Disse fokusområder vil medføre, at mange dialoger i det terapeutiske rum (Elspeth McAdams og Peter Lang, UK):

- vil have opmærksomhed på respekt, kompetence og potentialer.
- vil være orienterede mod fremtidige ønsker og forestillinger, idet forestillinger og ønsker om fremtiden kan medvirke som forklaringsramme for fortiden og som ramme for den nutid, der skabes.
- Vil adressere fortidige historier på en måde, så de læringsmæssige aspekter fremhæves, således at smertefulde historier kan fremstå som monumenter, der kan modvirke gentagelser
- vil søge at skabe en kontekst, hvor alle parter i en eksisterende konflikt kan være til stede, føle sig sikre og føle sig værdsatte.
- vil søge at give deltagerne mulighed for at høre andres historier, præmisser og udlægninger

Jørn Nielsen og Søren Hertz, 2000

Familieterapeuter ved indgangen til det nye årtusinde – refleksioner efter den 12. internationale familiterapikongres i Oslo 2000.

Fokus på Familien 4:229-36, Oslo: Universitetsforlaget.

Diskussion og perspektivering

Kongressens faglige niveau og behandling af temaet forsoning demonstrerede en bredde, et udvidet fokus og en udvidet forståelse af familiterapien, der løftede denne ud over en traditionel klinisk setting. Denne forståelsesmæssige og metodiske nyorientering bygger især på refleksioner, kliniske erfaringer og case-studies, mens bemærkelsesværdigt få indlæg havde et empirisk og forskningsmæssigt grundlag. Her ligger en klar udfordring og samtidig en markering af behovet for en klientorienteret, aktionsbaseret forskning.

Samtidig understreger kongressen og familiterapiens aktuelle status, at udøvelsen af socialt arbejde og terapi rækker langt videre end metodisk træning i spørgeteknikker, teoritilegnelse og udvikling af former for den kliniske setting. Disse forhold er – hvilket skal klart fremhæves – centrale og væsentlige på det metodiske plan og kan på ingen måde undværes. Vores ide – bl.a. inspireret af kongressen – er, at metoderne først får deres fulde berettigelse og indflydelse, når de integreres med en social, politisk og eksistentiel forståelse og stillingtagen. Integrationen af disse tilgange vil afspejle sig i den måde, vi som terapeuter eller konsulenter relaterer os til feltet og dermed også på, hvorledes vi ønsker at *relatere os* til de mennesker, vi møder i vores daglige praksis.

Samtidig får dette – som nævnt i indledningen - betydning for de ideer, der vil være med til at udforme fremtidige familiterapeuter, bl.a. gennem uddannelse. Spørgsmålet om personlig stil og integration af personlige og professionelle historier til brug for det samskabende arbejde sammen med klienter vil få en anderledes tydelig vægtning i fremtidige uddannelser, efteruddannelser og supervision af klinisk praksis.

Ingress

Nielsen, J., Hertz, S., 2000 : Familieterapeuter ved indgangen til det ny årtusinde -refleksioner efter den 12. Internationale Familiterapikongres i Oslo, 2000. *Fokus på familien*, vol...

Det traditionelle familiterapeutiske arbejde er tilsyneladende i en proces med at integrere på den ene side sociale og politiske forhold og på den anden side personlige og eksistentielle forhold. Dette har implikationer for det kliniske arbejde med øget fokus på de samskabende historier, et bredt fokusfelt ud over familiens grænser samt opmærksomhed på marginaliserede og undertrykte stemmer. Samtidig rummer det nye udfordringer i uddannelsen for nuværende og kommende familiterapeuter med fokus på personlig stil og integration af professionelle og personlige historier til brug for det samskabende arbejde.

Jørn Nielsen, klinisk psykolog ph.d., Bakkelyst 13, 7100 DK-Vejle, jnps@mail.tele.dk

Søren Hertz, børne- og ungdomspsykiater, PsykCentrum, Slotsgade 65 A, 3400 DK-Hillerød, hertz@psykcentrum.dk